

A rendszerváltás nagy kihívás volt a községi gimnáziumnak is. Itt nem tűnt célszerűnek a 8 osztályos rendszerre való áttérés. A tanügyirányítás azonban hol Kőszeg Város Önkormányzatához, hol Vas Megye Önkormányzatához rendelte a fenntartást. Az évek során a községi gimnázium kialakította profilját. Így többek között az 5 éves Arany János Tehetséggondozó Programját, a két tanítási nyelvű (magyar-angol) tagozat kínálatát, az angol nyelvű inzentív előkészítővel évfolyammal induló képzést, a 4 éves idegen nyelvi idegenforgalmi-turisztikai oktatást emelt óraszámában, továbbá a biológia-kémiai oktatását ugyancsak emelt óraszámában.³⁹ De rendkívül vonzó az is, hogy 2000-től az iskola bekapcsolódott a Comenius-programba is, amelynek keretén belül az intézet és diákjai kiterjedt nemzetközi kapcsolatok ápolója lettek.

A községi Jurisics Miklós Gimnázium mint a jezsuita, a piarista és a bencés gimnázium jogutódja Vas Megye legrégebbi középiskolája. Olyan tanárok tanítottak itt, mint *Faludi Ferenc* költő, *Fröh Alfonz* botanikus, *Korányi Szavér* metamatikus és fizikus, *Rezek Román* foliózofus, *Rómer Flóris* régész. A növendékek között pedig olyan hírességeket találni, mint *Almásy László* Afrika-kutatót, *Hadik Andrást*, a bécsi haditanács elnökét, *Chernel István* ornitológust, *Csákányi László* színművészt, *Fábchich József* nyelvész, *Jaross István* postatörténészt, *Küttel Dezső* gyógyszerészt, *Lóránt Gyula* olimpiai bajnok labdarúgót, *Németh G. Béla* irodalomtörténészt, *Niczky Kristóf* gróf tanfelügyelőt, *Radvány Mihály* a szombathelyi székesegyház karnagyát, *Rajnis Ferenc* költőt, *Sigray Jakab* gróf jakobinus mártírt, *Szabadvány Ferenc* Széchenyi-díjas vegyész-mérnököt, *Szövényi István* múzeum-igazgatót, *Ujlaki László* színművészt, *Urbán Ernő* író. A mai intézet méltó akar lenni elődeihez,

Dr. Bariska István

Tűzvész Aggtelek faluban

1858. április 20.

Aggtelek Gömör megyéhez tartozott e tragikus időben... Apró település, lakosainak száma 450–500 fő volt. Református temploma, iskolája már akkor megvolt. Az oklevelek tanúsága szerint először az 1295. évben egy határjárás során említik nevét.

1858. április 20-án kora tavaszi reggelre ébredtek az emberek. Erős szélvihar sodort végig a falun. Korai vendégnek vélték, ahogy a szólás is tartja: „reggeli vendég nem hál meg!” A falu lakói igyekeztek az állatokat megetetni, megitatni, majd visszahúzódtak házaikba. A tél soká tartott, nehezen tavaszodott. A reggeli széljárás nagy, elemi erővel tombolt, szinte felkapta, sodorta, ami elé került. A falu végén, a Tóvégben¹ a pásztorházak állottak, szerényen, faravós falazattal,² szalmatetővel. Ezekben laktak a pásztorok családjaikkal: csordás, gulyás, kondás; a juhászok a faluban éltek. Ezen az áprilisi reggelen a pásztorok is bosszankodtak, mert a disznókat már hajtani kellett volna. A szarvasmarhák még ólon voltak, mert a hidegben még nem volt legelő. Azért a kondás mégis elindult hajtani, a csordás meg etetni készült a már türelmetlen villásszarvú – magyarszürke – bikákat.

Régi szokása szerint, kis házacskájából kicsoszogott az öreg csordás is. Otthagyta meleg dikóját,³ és szidta a szelet, mely szinte átfújta öreg csontjait. Szokása szerint elővette miska-pipáját, kereste kosztók-sallangos dohányos zacskóját,⁴ és elővette tűzcsiholó eszközeit: a taplót, kovát és az acélt. De hiába

³⁹ A Jurisics Miklós Gimnázium és Középkolai Kollégium Fevélti Tájékoztatója a 2010/2011. tanévre. Kőszeg, 2010. 7. old.

¹ Tóvég: az ott található tóról kapta a nevét.

² Faravós ház: a ház falainak helyére talpfákat vagy talpgerendákat fektettek le. A talpgerendákba vésett csapokba tölgyfaoszlopokat illesztettek, amelyek közét faragott deszkákkal töltötték ki. Az így keletkezett falat kívülről-belülről sárral tapasztották be. A több rétegben (falvastagság 25–28 cm) létrehozott falat fehérre meszelték.

³ Dikó: fából készült könnyű ágy, melynek fekvő része szalmából vagy kukorica csuhéból csavart kötélből készült. Ágyneműt nem tettek rá, csak durva pokróccal takarták; általában ócska ruha és ujjas szolgált párnául és takaróul.

⁴ Kosztók-sallangos dohányzacskó: a kos herezacskójából készült, pipadohány tárolására szolgáló eszköz. Készítéskor a kos herezacskóját úgy szabták ki, hogy rajta hagyták a lábszár- és farkbőr egy darabját is, mely díszítésként, ún. sallangként szolgált.

csiholt az öreg, a tapló nem fogott tüzet. Mérgező lett, mert még a nagybundájú kutyája is odaült a lábára bolházkodni. A rossz taplót elhajította, másikat kezdett keresni. De már nem volt idő csiholni, mert az elhajított taplót felkapta a szél, és a kutya nagy bundájába sodorta, ahol szelet kapva meggyulladt. A kutya üvöltve szaladt az udvaron lévő szénakazalba, mely azonnal lángra kapott. Szaladt a csordás is, és verte a tüzet rossz ujjásával; de mintha a szél erre várt volna, tüzes kakasa már messze vitte a tüzet, perenyét, és lángba borult a falu.

Szaladtak az emberek menteni, ami még menthető volt. Azonban rövid időn belül a falu üszkös romokban hevert. A kisebb-nagyobb házakat, a magas templomtorony tetejét is elérte a zarátnok és pusztulás. A család észrevette, hogy az öreg csordás nincs velük. Kezdetben attól féltek, hogy megégett a kutyájával együtt. Mikor ráébredtek, hogy eltűnt, keresni kezdték az erdőben. A második teberben⁵ találtak rá – keserves sirását hallva – egy öreg fa odvába bújva. Félig hóttan hozták haza, családja gondozta, s csak később mondotta el, hogy a tüzet ő okozta. Így könnyített a lelken. Így emberek nem bánították, hiszen azzal már úgysem segíthettek semmin.

Nagyon szomorú, tragikus leltárt kellett készíteni. 120 épületből egy maradt meg: az öreg iskola és tanítólakás, de körülötte annak is leégett minden melléképülete. Porig égett a falu, a házak, az otthonok. Állataik – amik el tudtak menekülni – a mezőben kóboroltak. Talán az emberek lelke is kiégett? A kétségbeesés, jajongás az égig hatott. Réthy József segédlelkész és Diószegi Sámuel tanító a falusi bíró mellett igyekeztek segíteni. Ilyenkor kell az emberekbe lelket önteni, és biztatásuk mellett hittel tervezni, hogy a jövő keserveit is át tudják élni.

1858 augusztusára a Református Egyházmegye kijelölt egyházmegyei gyűlést tervezett Aggteleken. A tűzvész okozta rombolás miatt a gyűlést nem tudták megtartani, így a helyszín megismerésére és az esettel kapcsolatos tudósítások megírására egy kinevezett vizsgálóbizottságot küldtek a faluba. A bizottság által készített jegyzőkönyv így írja le a látottakat: „Aggtelek porrá égvén 1858. április 20-án. Az ide kijelölt egyházmegyei gyűlést el nem fogadhatta. 120 lakóépületből 1 épület maradt meg.”

A bizottság tudósítása pontos képet fest az akkori állapotokról. Leégett a református harangtorony faszindelyes teteje. A templom, a paplak, még a cserépszindelyes kókamra is leégett.⁶ Elégtek az úrasztali szent edények, készletek. Évkönyvek, anyakönyvek, az egyházközségről írt események is a tűz martalékává váltak. Török Károly „rosszemlékü” pap nem tartózkodott otthon, így nem volt, aki mentse az egyház értékeit, melyek a szolgálatra keltek.

Török Károly lelkészi hivatalának gyakorlata alól „felfüggesztést kapott az egyházmegyéitől” – 1858 őszén Réthy József lett a falu megbízott lelkésze. Öt év múlva, 1863-ban hagyta el Aggteleket. Így az 1864. év május hó 10. napjától először csak ideiglenesen, majd szeptember hónapjától véglegesen az egyházközség papjává, „közös akarattal” Baksay Danielt nevezte ki az egyházmegye, aki 53 éven keresztül áldott hűséggel szolgálta Aggtelek egyházközség gyülekezetét.

Már az 1864. évben elkészült a templom mennyezete. Az egyházi épületek tető alá kerülése után folyamatosan haladtak az újjáépítések. Ahogy elkezdődött a templom, a paplak rendbetétele és egyéb építő rendezések, az emberek, családok is felismerték, hogy hozzá kell fogni az építkezéshez. Mindezt látta a község bírója, akit segített Réthy József lelkész, Diószegi Sámuel tanító is. Összehívták a férfiakat, asszonyokat, és kérték, legyenek egymás segítségére. Vegyék számba, kiknek mennyi veremben tárolt – és így a tűzvészről megmenekült – vetőmagja maradt. Fontos, életfontosságú feladat volt a krumpli elültetése is. Nemcsak a vermekben megmaradt gabonára építhetett a falu. Vetőmagot ajándékozott báró Ragályi Gyula földbirtokos, de más falvakból – Imola, Kelemér, Kánó, Trizs – is küldtek vetőmagot. A falu kapott babot, lisztet, szalonnát, kukoricát is. Mindezek megfelelően beosztva sokat jelentettek a túlélés, Aggtelek megmaradása szempontjából. Az imolai és trizsi asszonyok kender- és lenmagot adtak. Ezek is fontosak voltak, hiszen az alsó- és felsőruházat vászonból készült.

Az emberek bizakodni kezdtek és összeterelték a megmaradt háziállatokat. A tűzvészből megmenekült állatok: lovak, szarvasmarhák, juhok, ösztönüktől hajtva hazataláltak gazdájuk üres udvarába. Takarmány nem maradt meg még egy lepedővel sem. Így az asszonyok az erdőszélekről hozták a fűvet, illetve avart szedtek, és azt adták az állatoknak. Lassan zöldülni kezdett a kert, a rét, az állatok újra letelelőhöz jutottak. Az emberek sorra vették a lehetőségeiket, tudván „a nyár után tél következik”; a családoknak, az állatoknak hajlékra van szükségük.

⁵ Teber: különböző nagyságú és mélységű, üst formájú bemélyedések, völgyek, melyek közül a kisebbek átmérője alig 10–12 m, a mélységük pedig 2–3 m, a nagyobbak viszont elérik a 150–200 m szélességet, és a mélységük is meghaladja a 30–40 m-t. A víz ösödik óta tartó mészkövidő, korróziós tevékenységének egyik legszembetűnőbb tájképi eredménye.

⁶ Faszindely, cserépszindely: fából illetve cserépből készült tetőfedő anyagok.

Közben a falu vezetői már keresték az Aggtelek újjáépítéséhez vezető utat. Báró Ragályi Gyula földbirtokos engedélyezte, hogy a falu körül levő erdejéből fát vághassanak ki. Építésre alkalmas kö volt a Tóhegyen, meszet tudtak égetni. (A mészégetés tudományát a mai napig ismeri egy-két aggteleki család). Az építkezéshez szükséges válykot a falu végén lévő agyagos területen tudtak hányni⁷. A területet jól ismerték az itt lakók, a Baradla barlang felé vivő út mellett helyezkedett el jobb kéz felől, a falu tulajdonában volt. A *Képek* nevezett területet már régebben is így hasznosították. A válykot mindenki el tudta készíteni, szalmatörökkel⁸ megtaposva és modlába⁹ rakva olyan lett, mint egy tégl. Tető gyanánt zsopot használtak, aratáskor tudatosan úgy csépték ki a gabonát, búzát, hogy a szalmája alkalmas legyen a ház befedésére.

Hangyamód dolgoztak a családok, egymás segítségével haladtak. A kis házacskák sorra készen lettek, hajlékot adtak a családoknak. Csináltak ravásos-tapasztott falakat,¹⁰ de pacsitfonású¹¹ falakat is két oldalról tapasztva. Nem hagyta magára az embereket a református egyház sem. 1864 májusától már Baksay Dániel volt az egyházközség papja. Erős kézzel, Isten segítségével bizva, az újjáépítés során az emberek segítségével is elől járt. Lassan, de folyamatosan növekedett az újjáépített házacskák sora.

A gyűjtés folyamatos volt. A Pesten élő, rozsnyói születésű *Pákh Albert* újságíró, Petőfi egykori barátja, a *Vasárnapi Újság* szerkesztője sorozatosan írja segítségére buzdító cikkeit. Az aggteleki református egyház irattárában az adományozók névsora fel van jegyezve. (Sajnos nem mindenki). Érkeznek a pénzbeli adományok, ebből kettő ismeretes, feljegyezve. Az Óbudai Hajógyár Magyar Iparosok Dalárdája 17 forinttal járult segíteni. A Pelsöci Műkedvelők az akkori színelőadás jövedelmét, 46 forint 18 krajcárt adományoztak.

A pénzbeli adományokon felül a következő – a mai napig a templomban található – tárgyi adományok vannak még bejegyezve:

Egresi Gábor, a Nemzeti Színház tagja: Egy úrasztali ezüst kehely, aranyozott belsővel. Szép ajándékozású levél kíséretében. Felirata két félkörben elhelyezett búzakalász között: „Az aggteleki ref. egyház úrasztalára. E. G. 1858.”; *Az alsószuhai református gyülekezet:* keresztelési edény cink, réz és nikkel vegyületből. Cink boroskancsó bodnármeister véséssel. 1650.; *Felsőszuhai református gyülekezet:* egy darab cink boroskancsó árvácska virág véséssel. 1758.; *Várnay László presbiter (Ablonci Lidiával):* egy darab úrasztali kehely ezüsből, felirat nélküli.

Az Úrasztalát és úrasztali bordó takarót (mezőkövesdi munka) arany rojttal *P. Szegő László* presbiter és családja ajándékozta Isten dicsőségére.

Az ajándékozás biztosította az úrasztali edényeket. Még ma, 2010. év júniusában is köszönet értük.

A berendezés még hiányzott. Az aggteleki cseppkőbarlangba látogató, kiránduló magyar orvosok és természetvizsgálók csoportja 200 forintot adományozott a Református Egyháznak 1867-ben emlékezésként. Ebből a támogatásból elkészültek a padok és a karzat. Kilenc évig nagy kövekre rakott deszkákon, szinte a porban ültek a hívek.

A magyar írók és művészek 1881-ben látogattak el az aggteleki cseppkőbarlangba. Látván a gondolat, 200 forintot adományoztak a Református Egyháznak. Szép emléket hagytak maguk után. A torony új fedél alá vétetett az 1883. évben.

Bódisné Janka Irma

Forrásként szolgáltak: Az adatok egy részét az Aggteleki Református Egyház irattára nyújtotta. Emellett a tűzvészre vonatkozó, szájhagyomány útján fennmaradt emlékeket gyűjtöttem fel a községben lakó idős emberek, atyámfiai elbeszéléséből. *Vass Dániel* (1859–1945) nagyanyám unokatestvére volt. Családunkban élte utolsó 10 évét teljes szellemi egészséggel. Ők még nem felejtették el a falu történetét. Egymás közötti beszélgetéseikben nyilvánultak meg a régi, lassan feledésbe merült történetek. Apai nagyanyám, *özv. Janka Lajosné sz. Bartók Julcsa* (1868–1940) a leírt események részese volt. Aggteleki lakosként, gyermekkorától kezdve itt élte le az életét a faluban. Fonás közben gyakran emlegették: „emlékszel-e, mi történt ekkor-akkor”. Szinte hihetetlen pontossággal idézte vissza *özv. Várnay Jánosné sz. Bódis Terézia* (1892–1982) ezeket az eseményeket, amelyek még születése előtt történtek, s csak szüleitől, nagyszüleitől hallott róluk.

⁷ Válykot hányni: válygot vetni.

⁸ Szalmatörök: a gabonacséplés mellékterméke.

⁹ Modla: vályog készítéséhez használt, fából készült forma.

¹⁰ Ld. a 2. lábjegyzetet.

¹¹ Pacsitfonás, paticsfonás: az építmény nagysága szerinti méretben faragott oszlopokat ástak a földre (távolság: 2–3 m). Az oszlopokra keskeny deszkákat, ún. *rigereket* szögeltek, majd somfa és gyertyánfa suhángokkal fonták át függőlegesen. Ezt a pacsitfonást két oldalról sárral betapasztották, és ez lett a ház falazata.